

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Людмил Иванов Димитров,
Софийски университет „Свети Климент Охридски“, Факултет по славянски
филологии, Катедра по руска литература

за дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“

по: Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;

професионално направление: 2.1. Филология (Руска литература)

Автор: доц. д-р Николай Михайлов Нейчев, Пловдивски университет „Паисий
Хилендарски“, Катедра по руска филология

**Тема: „ПРОБЛЕМЪТ ЗА ВРЕМЕТО В ПЕТОКНИЖИЕТО НА Ф. М. ДОСТОЕВСКИ
(Хронос. Кайрос. Вечност)“**

Запознах се подробно с пълния текст на труда на доц. д-р Николай Нейчев, с автореферата, резюмиращ основните тези и обосноваващ структурата на работата, както и с публикациите по темата на дисертацията – 10 статии и 5 студии, излезли в периода 2009–2022 г.

Доц. Нейчев е най-последователният и ревностен изследовател на творчеството на Фьодор Михайлович Достоевски у нас, предлагащ свой концептуален подход, възприеман нерядко като провокативен, който до този момент обаче никой не е успял убедително да оспори, нито да преобърне със строги научни аргументи. Напротив, позицията на автора е забелязана и все по-често цитирана сред чуждестранната русистика. Не на последно място трябва да изтъкна, по-точно да припомня забележителния факт, че тъкмо неговата по-ранна студия „Ф. М. Достоевски. Тайнствената поетика“ (2000 г.) е единственият монографичен текст на български учен, преведен и издаден в Русия, което осигури значително по-широко разпространение на оригиналните му тези и се оказа представителен за нашата литературна русистика изобщо.

В този смисъл не е изненадващо, че за пореден път Николай Нейчев се обръща към заветното „Петокнижие“ на Достоевски. Знаменитите произведения, принадлежащи към

световното литературно наследство, са неизбежни както като текст, така и като предпоставка за метатекстови рефлексии, и веднъж допуснали те до себе си, много трудно можеш да преодолееш обсебеността си от тях. Нейчев не просто още веднъж чете вече многократно прочетеното и промисленото, той систематично (и симптоматично) надгражда собственото си ментално еманципиране в тази художествена реалност, защото е постигнал цялостно себепологане във фикционалния и парафикционалния свят на Достоевски и успява да провери и потвърди истинността му през собствения си екзистенциален, а в немалка степен и метафизичен опит.

Какво имам предвид под последното – дълго и леко претенциозно – изречение?

Не би било оправдано да упрекна доц. Нейчев, че е подчинил научната си кариера единствено на Достоевски и неговите пет късни романа, защото със статии, предговори, доклади и публикации той е покрил всички важни творби и техните автори от XIX век. С други думи, за изпит по периода при него можеш да се подготвиш само от собствените му текстове. Но тук акцентът е друг. И той – твърдя го отговорно – е приносен, макар и отново неочакван в достоевистиката. Накратко казано, след като досега забеляза макроконструкцията на „Петокнижието“ като храм с притвор, кораб, олтар, купол..., последователно покривани от всеки отделен текст, доц. Нейчев представя нов ключ за четене и осмисляне на без друго неизчерпаемите семантични и семиотични равнища. Този ключ се състои във възприемането на времето в романите според хронологичната последователност на написването им като следващо житията на светците във всеки ден от събитийния ред, както ги е изложил Чети-Меният на св. Дмитрий Ростовски. Това е първата голяма находка, защото, колкото и скептичен да бях към нейното предварително въвеждане, в хода на четенето тя се оказа не просто работеща, но напълно защитена. Изследователят има огромен принос и в реконструирането на онтологичното време в романите, не навсякъде ясно и експлицитно показано. Често по твърде косвени белези може да се установи месецът и денят, когато произтича една или друга случка, съставляваща полифоничния сюжет / разказ.

Изследването е структурирано в увод, три части – първата с пет, а втората и третата с по шест глави, заключение, цитирана литература, наброяваща над 600 библиографски единици на български, руски, английски, немски, френски и гръцки език, и девет приложения. Общият обем е 693 страници.

Критическият сюжет се гради върху сложна траектория, поемаща от теоретичното въведение в Хроноса и неговото разбиране в трудовете на Ферехид, Платон, Аристотел, Августин, Лайбниц, Спиноза, Кант, Хегел. Специално място е отделено на експонирането на онтологичното време от Киркегор и Ницше – съвременните на Достоевски философи, с които той изгражда сложен и неравен задочен диалог: в режим на интегриране и оспорване / оборване. В последните глави от първата част Нейчев продължава проследяването на това как се развива теоретичният дискурс за времето след Достоевски в текстовете – философски, есеистични и художествени – на Бергсон, Хайдегер, Камю и Сартр. В глава четвърта от първата част проблемът за хроноса се обосновава в широкия диапазон между визиите на Нютон и Айнщайн. Независимо от твърде вещото проследяване на различните концепти за битийното време обаче дисертацията сякаш „забравя“, че изгражда разказ за автор, припознаван като част от световния *литературен* канон и за пореден път „налива вода“ в мелницата на други хуманитарни полета, оставащи извън художественото ползрение на Достоевски.

Попадение с издържан научен подход е разграничаването на *време* и *вечност*, а от друга страна, на *хронос* и *кайрос*, очевидно също диференцирани в художественото и теологичното съзнание на Достоевски, което е собствено топиката на втората и третата част. Още в началото на втория дял, занимаващ се с кайрос, доц. Нейчев прави важното уточнение: „Под „кайрос“ следва да се разбира сакраменталната идея за „мига“, от който започва християнското новозаветно време (след Боговъплъщението), т. е. времевият период, който според Божията цел трябва да изтече, преди да настъпи Божието царство“ (Дисертация: 300). Смяя да твърдя, че такъв съпоставителен ракурс никога не се е появявал в световната достоевистика, въпреки че проблемът частично е засяган от различни учени, но винаги като детайл, аспект, подробност и никога като цялостна концептуална теза. Не по-малко дръзко, но убедително е заключението на Нейчев, че „за Достоевски пространството и времето са самостоятелни категории, а не поизтичат една от друга“, както и че „феноменът „време“, свързан с **възрастта** на човека, е *централен проблем* в късните текстове на Достоевски и е *обсебил изцяло съзнанието на неговите герои*“ (Автореферат: 10, 16; курсивът – на автора). Тук авторът пуска почти невидима интертекстуална нишка към Чехов и персонажите в неговата драматургия, които помнят и винаги държат да подчертаят възрастта си (несъмнено влияние на Достоевски).

Също така според Нейчев можем да мислим поведението на персонажите като своеобразен действителен палимпсест на вече предреченото от светиите, покриващи съответния ден от православния календар, което им отнема от битийната свобода, но ги натоварва със сакрална мисия, тъй като индиректно действията им сочат изхода от екзистенциалната безпътница и „обещават“, а и потвърждават философията на православието за живота на душата. Или, както твърди изследователят, „скритият агиографски сюжет „просветва“ под видимия „светски“ наратив на романа и озарява повествованието с житийна духовност и го пренася в едно друго, кайротично време“ (Автореферат: 47). Казано по друг начин, Юлианският календар предначертава алгоритъма на действията на героя, движен от несъзнаваното, но в хода на сюжета бива принуден по някакъв начин да си го обясни. Той се оказва зависим не толкова от своята, колкото от авторската востраствност, което го прави несамостоятелен, своеобразен агент на преднамерена сугестия.

Дисертацията е „сглобена“ от вече апробирани в статии и студии в български и чужди литературоведски сборници и списания основни идеи, по които може да се проследи динамиката на авторската мисъл – откъде поема тя, от какво се отказва, какво натрупва и в крайна сметка удържа ли на първоначалния импулс / инвенция, или в процеса на аналитични рефлексии върху нея променя посоката си и формула далеч по-прецизирани изводи (например началната идея за „Идиот“ и „Бесове“ като единен текстов бином, положена по-късно в много по-широка интерпретативна семиосфера). В случая е важно, че доц. Нейчев обнародва вече обмислени тези и подтези, проектирани през услужливата сепаративност (самостоятелност) на отделните произведения.

Авторефератът (66 стр.) е издържан професионално според изискванията на жанра и в него прецизно и убедително са изложени основните акценти от дисертационния труд.

Каквито и въпроси да биха се появили, като например този: за да четем Достоевски непременно ли трябва да познаваме Чети-Минея на Д. Ростовски и ще бъдем ли оцетени, ако подходим към „Петокнижието“ като към литература? – ще отбележа, че професионалното четене значително се различава от необремененото, любителското, и целта на един съвременен научен подход е тъкмо херменевтично да обоснове тези несъответствия. Което всъщност прави коментираната тук дисертация.

На основание на казаното смятам, че избраната тема, нейното изложение с аргументите, примерите и изводите, е напълно защитена и препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на доц. д-р Николай Нейчев научната степен „доктор на филологическите науки“.

София, 31.01.2023 г.

Изготвил становището:

(подпис)

Проф. д-р Людмил Димитров